

УДК 338.47+656.1

А. О. Близнюк
асистент,
Харківський національний
автомобільно-дорожній університет

Аналіз методик оцінювання економічної безпеки підприємства

У статті досліджено методичні аспекти оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з позиції різних підходів. Запропоновано методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємства автотранспортної галузі.

Ключові слова: економічна безпека, оцінювання, методика, підхід, підприємство.

А. А. Близнюк
ассистент,
Харьковский национальный
автомобильно-дорожный университет

Анализ методик оценивания экономической безопасности предприятия

В статье исследованы методические аспекты оценивания уровня экономической безопасности предприятия с позиции разных подходов. Предложена методика оценивания уровня экономической безопасности предприятия автотранспортной отрасли.

Ключевые слова: экономическая безопасность, оценивание, методика, подход, предприятие.

A. Bliznyuk
Assistan of the Department of Enterprise Economics,
Kharkov National Automobile and Highway University

Analysis of methods of economic security evaluation

In the article are investigational methodical aspects of evaluation of economic strength of enterprise security from position of different approaches. The method of evaluation of economic strength of enterprise of motor transport industry security is offered.

Keywords: economic security, evaluation, methodise, approach, enterprise.

Постановка проблеми

Невід'ємною частиною процесу управління економічною безпекою підприємства (ЕБП) є оцінювання, яке дає змогу визначити чи перебуває підприємство у стані економічної безпеки взагалі, з подальшим визначенням її рівня. Однак існує проблема виявлення чіткої методики оцінювання, яка додатково ускладнюється тим, що на сьогодні існують різні погляди на сутність самого поняття «економічна безпека підприємства», а відповідно й на сутність і перелік показників, що повинні бути піддані оцінюванню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам оцінювання економічної безпеки на різних рівнях присвячені роботи численних науковців. Серед яких слід особливо відзначити Г. Козаченко [1], В. Пономарьова [1], О. Ляшенко [1], які у своїй роботі розглядали проблему економічної безпеки на рівнях держави, регіону та підприємства, запропонували підхід щодо визначення рівня економічної безпеки підприємства відповідно до рівня чистого прибутку та задовільності його рівня для компенсації інфляційних втрат. Підхід до оцінювання економічної безпеки з точки зору показника чистого доходу та його достатності задля досягнення стану самокупності та самофінансування запропонувала Н. Дулеба [2]. Н. Ващенко [3] розглядала проблему оцінювання економічної безпеки з точки зору ресурсно-функціонального підходу та запропонувала перелік показників з оцінювання окремих її складових. У свою чергу С. Капітула [4] конкретизував проблему відповідно до видів діяльності підприємства, які формують загальний рівень його економічної безпеки. У своїх дослідженнях Л. Чаговець [5] запропонувала використання прийомів економіко-математичного моделювання при оцінюванні рівня економічної безпеки підприємства. Дослідники В. Тамбовцев [6] та Е. Олейников [7] головну увагу приділили структуруванню проблеми управління економічною безпекою і визначили головні аспекти та суттєвість процедури оцінювання. Аналіз наукових робіт зазначених авторів свідчить про те, що на сьогодні існує розмаїття поглядів як на сам підхід до оцінювання, так і на перелік складових безпеки, які слід оцінювати, а відповідно й показників діяльності підприємства, що повинні бути враховані під час дослідження рівня ЕБП.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Світова фінансово-економічна криза з поширенням її негативних тенденцій призвела до посилення уваги з боку науковців і власників підприємств до питань оцінювання та забезпечення економічної безпеки, однак усе ще не існує загально-прийнятої методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, яка додатково давала б змогу враховувати галузеві особливості його функціонування.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження методичних поглядів на оцінювання рівня економічної безпеки підприємства та формування рекомендацій щодо побудови об'єктивної методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням аспектів автотранспортної галузі.

Вклад основного матеріалу дослідження

Аналіз наукових доробок з питання оцінювання економічної безпеки підприємства дав змогу виявити серед усього різноманіття методик такі принципово відмінні підходи: індикаторний метод, методи математичного моделювання, методи оцінки економічної безпеки за показниками прибутку та чистого доходу, метод формування інтегрального показника за видами діяльності підприємства, методи формування інтегрального показника за ресурсно-функціональним підходом.

Сутність індикаторного методу кількісної оцінки економічної безпеки підприємства полягає у визначенні певного переліку показників, що характеризують усі аспекти діяльності підприємства, та у порівнянні їх із певними граничними значеннями – індикаторами економічної безпеки підприємства. Тобто сутність методу полягає в порівнянні фактичних і необхідних значень ключових показників діяльності підприємства [6].

Однак головною проблемою в реалізації такого підходу є значна залежність достовірності отриманих результатів від вірності чи повноти визначення переліку показників, точності визначення бази порівняння – індикаторів і значна трудомісткість реалізації цього методу та прийняття управлінського рішення за отриманими результатами.

Наступний підхід до кількісної оцінки рівня економічної безпеки підприємства передбачає використання принципів програмно-цільового управління, відповідно до яких рішення приймається на основі формування певних економічних моделей, що характеризують економічні процеси на підприємстві, тобто на основі використання методів математичного аналізу [5; 8]. Головними недоліками використання цього підходу в умовах підприємства є надзвичайна складність розрахунків, а також те, що управлінське рішення приймається більше не з позиції економіста та менеджера, а з позиції математика.

Наступний метод оцінки економічної безпеки підприємства на основі показників прибутку та чистого доходу є досить розповсюдженим серед дослідників і характерним для тієї частини з них, яка проводить певну паралель між економічною та фінансовою безпекою на підприємстві [1; 2]. Головною тезою такого підходу є твердження, що підприємство знаходиться в стані економічної безпеки тоді, коли отриманих ним доходів (прибутку) вистачає для досягнення стану самокупності та надалі стану самофінансування.

Розглянемо алгоритм визначення рівня економічної безпеки підприємства за показниками прибутковості [1]. На першому етапі визначаються розміри нарахованих в аналізованому році амортизаційних відрахувань за основними виробничими фондами підприємства та проводиться їх корегування на рівень інфляції, після чого визначається різниця між нарахованою амортизацією та амортизацією з врахуванням інфляційних процесів. На другому етапі визначається розмір прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства. Наступним етапом є визначення частки прибутку, що реінвестується, з урахуванням аспектів діяльності конкретного підприємства, після чого різниця між нарахованою та скорегованою амортизацією (ΔA_m) порівнюється з розмірами прибутку, що спрямовується на реінвестування (Pr_p). Якщо $Pr_p \geq \Delta A_m$, то нестача коштів для простого відтворення може бути компенсована за рахунок реінвестованої частки прибутку, тобто підприємство знаходиться в стані економічної безпеки. Якщо $Pr_p < \Delta A_m$, то на підприємстві спостерігається нестача коштів для фінансування процесу простого відтворення, тобто таке підприємство знаходиться в стані економічної небезпеки. Поступова реалізація всіх етапів наведеного алгоритму дає змогу встановити не лише сам факт перебування підприємства в стані економічної безпеки або небезпеки, а й чітко визначити її рівень і майбутні перспективи підприємства.

Розглянемо підхід до оцінки економічної безпеки підприємства на основі показників його чистого доходу [2]. Головною ідеєю формування цієї методики оцінки економічної безпеки підприємства є порівняння розміру чистого операційного доходу та сукупних операційних витрат підприємства, відповідно до якого визначається своєрідна точка рівноваги, до досягнення якої підприємство перебуває в стані економічної небезпеки. Рівень економічної безпеки після подолання точки рівноваги оцінюється за допомогою коефіцієнтів ефективності операційної діяльності. На першому перехідному рівні до економічної безпеки доходів підприємства повинно вистачати для покриття всіх витрат та формування коштів обов'язкового резерву. На другому перехідному рівні до економічної безпеки доходів підприємства додатково повинно вистачати на сплату дивиден-

дів і покриття амортизації. Однак останнє є незрозумілим через той факт, що зазвичай амортизаційні відрахування враховуються у складі сукупних операційних витрат. Однак зрозумілою є ідея автора, що коштів у такому разі повинно вистачати для початку процесу оновлення виробничих фондів. І, нарешті, у стані економічної безпеки чистого доходу підприємства повинно вистачати на повне оновлення основних фондів із урахуванням зміни їх вартості протягом часу, тобто інфляції.

Однак, аналізуючи зміст обох останніх підходів, можна побачити спільні думки: обов'язковою умовою досягнення підприємством стану економічної безпеки є отримання ним прибутку, якого повинно вистачати для забезпечення процесу простого відтворення з урахуванням фактора інфляції, що призводить до нерівності розмірів накопиченої амортизації та дійсної вартості придбання об'єктів основних засобів. У цьому разі рівень економічної безпеки підприємства визначає ступінь перевищення прибутку над розміром коштів, необхідних для покриття інфляції.

Розглянемо низку методик оцінки економічної безпеки підприємства, які базуються на основі визначення певного інтегрального показника. Серед таких є запропонована С. В. Капітулою методика [4], у якій інтегральний показник може бути сформований на базі значень окремих показників економічної безпеки за кожним видом діяльності підприємства. Погляд автора є найбільш нетиповим для дослідників, які оцінюють економічну безпеку підприємства інтегрально за сукупністю окремих складових. Запропонована С. В. Капітулою методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства на базі показників безпеки головних видів його діяльності є досить масштабною, характеризує діяльність підприємства з більшості сторін та є зручною для використання. Однак, на наш погляд, ця методика є однією з вдалих спроб адаптації положень ресурсно-функціонального підходу до оцінки економічної безпеки підприємства до практичних умов використання в межах підприємства.

Найбільш поширеним є ресурсно-функціональний підхід до формування методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства, якого дотримується переважна більшість дослідників [3; 9-13]. Відповідно до цього підходу передбачається визначення інтегрального показника, що містить у собі оцінки економічної безпеки підприємства за кожною складовою з урахуванням їх вагомості.

У загальному класичному вигляді без урахування галузевої специфіки надають до оцінки перелік складових економічної безпеки підприємства Л. Донець, Н. Ващенко, О. Олейников [3; 7]. Вони у своїх працях формують порядок оцінки фінансової, інтелектуально-кадрової, техніко-технологічної, політико-правової, інформаційної, екологічної та силової складових. Із цим поглядом погоджується Т. Тимофєєва [9], незважаючи на те, що орієнтує своє дослідження на підприємства залізничного транспорту. Слід зазначити, що саме таким є перелік складових, які піддаються оцінці серед переважної більшості дослідників.

Отже, оцінка економічної безпеки підприємства відповідно до ресурсно-функціонального підходу є найбільш всеосяжною, різнобічною та дає змогу врахувати майже всі аспекти діяльності підприємства. Однак така всеосяжність одночасно є й недоліком цієї методики через надмірну кількість показників, що можуть дублювати один одного чи бути взаємопов'язаними. Таким чином, ефективна методика оцінки економічної безпеки підприємства за ресурсно-функціональним підходом, пристосована до практичної реалізації, повинна: визначити чіткий, достатньо невеликий перелік показників оцінки певної складової, що надасть максимум інформації; виключити дублювання показників; ура-

хувати галузеву специфіку підприємства, яка може значною мірою скорегувати сам перелік складових економічної безпеки та перелік і особливості розрахунку окремих показників усередині складової.

Розглянуті методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємства мають як свої переваги, так і недоліки й обмеження у використанні. Однак можна відзначити загальну думку серед науковців стосовно того, що економічна безпека підприємства є комплексним явищем і формується під впливом великої кількості чинників, які повинні бути враховані відповідно до їх суттєвості для конкретного підприємства. Незалежно від специфічних особливостей підприємства, сучасна дієва методика оцінювання рівня економічної безпеки повинна передбачати два обов'язкових етапи – оцінювання прибутковості підприємства та оцінювання безпеки за певними найбільш суттєвими складовими.

Розглянемо порядок реалізації першого етапу. Підприємство перебуває в стані економічної безпеки лише в тому разі, якщо воно отримує прибуток, а розмір чистого прибутку достатньо для покриття витрат на просте відтворення з урахуванням фактора інфляції. Стан підприємства тим безпечніший, чим більше чистий прибуток перевищує розміри скорегованих на рівень інфляції амортизаційних відрахувань. На основі цього твердження можна сформулювати порядок отримання висновків про перший рівень економічної безпеки підприємства.

Другий етап оцінки економічної безпеки полягає у визначенні рівня інтегрального показника, який оцінює кожен зі складових безпеки з урахуванням вагомості їх впливу на кінцевий рівень економічної безпеки підприємства. Тому необхідним є визначення показників, що повинні бути оцінені в межах кожної складової. Сформуємо перелік показників, які надають найбільшу інформацію про підприємство в межах складових. Відповідно до проведених досліджень, такими показниками повинні бути: для фінансової складової – коефіцієнт незалежності, коефіцієнт покриття, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт прибутковості, коефіцієнт оборотності оборотних коштів; для кадрової – коефіцієнт безпеки за рівнем заробітної плати, коефіцієнт безпеки за продуктивністю праці, коефіцієнт безпеки за рівнем трудової дисципліни, коефіцієнт безпеки за плинністю кадрів; для технічної – коефіцієнт відповідності рухомого складу, коефіцієнт зносу, коефіцієнт приросту, коефіцієнт аварійності; для корпоративної – кількість мажоритарних акціонерів та їх вагомість, співвідношення пакетів у мажоритарних акціонерів, співвідношення пакетів акцій у мажоритарних і міноритарних акціонерів; для правової складової – коефіцієнт юридичної грамотності документів, коефіцієнт якості юридичного супроводу, коефіцієнт ефективності витрат на юридичний підрозділ. Приведення показників до порівнюваного виду можна зробити шляхом утворення відносного показника, який є відношенням негативного відхилення значення показника від нормативного значення до максимального негативного відхилення показника від нормативного значення.

У результаті проведення оцінки показників, що характеризують складові економічної безпеки підприємства, буде отримана інформація про кожен з них у порівнюваному вигляді. Однак під час формування інтегрального показника слід урахувати, що кількість показників для різних складових економічної безпеки є не однаковою, що може справити суттєвий вплив на об'єктивність отриманих результатів. Це обумовлює необхідність обов'язкового усереднення значень показників складових до їх кількості.

Таким чином, після проведення усереднення для кожної складової економічної безпеки підприємства визначається показник, що оцінює негативні тенден-

ції, які спричиняють вплив на загальний рівень економічної безпеки, з єдиним діапазоном вимірювання від 0 до 1.

Наступним етапом процесу побудови моделі оцінювання економічної безпеки підприємства є визначення вагових коефіцієнтів, що мають відобразити внесок кожної складової економічної безпеки підприємства в загальний її рівень. Визначення таких коефіцієнтів може бути проведене за допомогою методу аналізу ієрархій, що добре зарекомендував себе під час проведення аналогічних досліджень і, на відміну від загальноживаного ранжування за експертним методом, дає змогу отримати більш об'єктивні та достовірні результати.

Визначення показників вагомості негативного впливу складових економічної безпеки проводилося на основі опитування чотирьох кваліфікованих фахівців автотранспортної галузі, якими було оцінено ступінь небезпечності загроз для роботи підприємства, виокремлених на попередньому етапі дослідження [14].

Отже, ураховуючи отримані показники вагомості для п'яти головних складових економічної безпеки для автотранспортного підприємства, інтегральний показник економічної безпеки підприємства другого рівня виглядає так (1):

$$I_{EB} = 0,1313 \times K_{\Phi B} + 0,1993 \times K_{KB} + 0,2767 \times K_{TB} + 0,2453 \times K_{KopnB} + 0,1474 \times K_{PB} \quad (1)$$

де $K_{\Phi B}$ – показник фінансової безпеки підприємства;

K_{KB} – показник кадрової безпеки підприємства;

K_{TB} – показник технічної безпеки підприємства;

K_{KopnB} – показник корпоративної безпеки підприємства;

K_{PB} – показник правової безпеки підприємства.

Таким чином, наведене рівняння дає керівникам або власникам автотранспортних підприємств можливість визначити рівень їх економічної безпеки в стратегічній перспективі, а не лише з точки зору поточної прибутковості діяльності.

Наступним питанням є визначення шкали для оцінювання рівня економічної безпеки другого рівня за запропонованою моделлю. Інтегральний показник ЕБП може набувати таких значень:

- 1) від 0 до 0,29 – імовірність негативних змін низька;
- 2) від 0,3 до 0,49 – негативні зміни ймовірні;
- 3) від 0,5 до 1 – імовірність негативних змін висока.

Розглянемо поєднання результатів оцінювання економічної безпеки автотранспортного підприємства за двома етапами (таб.).

Таблиця

Характеристика зон економічної безпеки підприємства

Зони ЕБП	Показники першого етапу	Показники другого етапу	Значення	Зміст
I	$Pr_m \geq \Delta A_m$	$[0; 0,3)$	Економічна безпека	ЕБП
II		$[0,3; 1]$	ЕБП I-го рівня	Поточна ЕБП
III	$Pr_m < \Delta A_m$	$[0; 0,3)$	ЕБП II-го рівня	Стратегічна ЕБП
IV		$[0,3; 1]$	Економічна небезпека	Економічна криза

Джерело: сформовано автором на підставі власних досліджень

Охарактеризуємо чотири зони, до яких може потрапити рівень ЕБП.

Зона I представляє собою зону абсолютної економічної безпеки з поточної та стратегічної точок зору. Потрапляння підприємства до цієї зони свідчить про економічну стабільність та ефективне управління ресурсами, наслідком яких є отримання прибутку, достатнього для відтворення, та низька ймовірність суттєвих змін у стані підприємства під впливом негативних факторів внутрішнього або зовнішнього середовища. Метою управління економічною безпекою підприємства в цій зоні є утримання та розвиток наявних переваг.

Зона II є зоною поточної економічної безпеки, у межах якої підприємству вистачає отриманого прибутку для відтворення, однак його функціонування є нестабільним і чутливим до негативних змін середовища, значна мінливість якого може призвести до потрапляння підприємства в зону IV, тобто в зону економічної кризи. Метою управління економічною безпекою підприємства в зоні II є підвищення ефективності використання й управління ресурсами з метою забезпечення довгострокової економічної безпеки.

Зона III є певною перехідною зоною між станами економічної безпеки та небезпеки. Потрапляння до цієї зони свідчить про наявність у підприємства можливості до стабільного функціонування в стратегічній перспективі завдяки досить ефективному управлінню ресурсами та наявності значного потенціалу для подальшого розширення позитивних тенденцій. Метою управління економічною безпекою є підтримання та розширення всіх наявних переваг з метою отримання прибутку, достатнього для забезпечення процесів відтворення.

Зона IV є зоною економічної кризи підприємства. Потрапляння до цієї зони свідчить про нестабільність і значні негативні тенденції в розвитку підприємства, неефективність управління наявними ресурсами, що вже в короткостроковій перспективі призведе до скорочення виробничих можливостей через неможливість забезпечення відтворення та банкрутства в довгостроковій перспективі. Метою управління економічною безпекою підприємства в зоні IV є розроблення та впровадження негайних заходів для виведення підприємства з кризи.

Висновки

Таким чином, на основі проведеного аналізу найбільш поширених методів оцінки стану та рівня економічної безпеки підприємства можна визначити, що сучасна об'єктивна методика, придатна для практичного використання в умовах підприємства, повинна містити в собі елементи кількох методів, що формують головні їх переваги, та, по можливості, виключати ті з них, яким притаманні суттєві недоліки. Запропонована методика оцінювання дає змогу достовірно визначити поточний стан економічної безпеки, оцінити ефективність функціонування підприємства та передбачити подальші напрями його розвитку.

Література

1. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства : сутність та механізм забезпечення : [монографія] / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
2. Дулеба Н. В. Методичні основи визначення рівня економічної безпеки автотранспортного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Н. В. Дулеба. – К., 2010. – 20 с.
3. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства : Навчальний посібник / Л. І. Донець, Н. В. Вашенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 240 с.
4. Канітула С. В. Оцінка та управління економічною безпекою підприємства (на прикладі гірничозбагачувальних комбінатів України) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец.

08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / С. В. Капітула. – Кривий Ріг, 2009. – 20 с.

5. *Чаговець Л. О.* Моделі оцінки та аналізу економічної безпеки підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / Л. О. Чаговець. – Харків, 2010. – 20 с.

6. *Тамбовцев В. Л.* Экономическая безопасность хозяйственных систем : структура проблемы / В. Л. Тамбовцев // Вестник МГУ. – Сер. 6 : Экономика. – 1995. – С. 3-9.

7. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е. А. Олейникова. – М. : Экономика, 2000. – 271 с.

8. *Кузенко Т. Б.* Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / Т. Б. Кузенко. – К., 2004. – 18 с.

9. *Тимофєєва Т. О.* Розробка механізму щодо забезпечення економічної безпеки залізничного транспорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Т. О. Тимофєєва. – Харків, 2009. – 20 с.

10. *Свірідова О. В.* Забезпечення економічної безпеки експортної діяльності промислового підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. В. Свірідова. – Луганськ, 2009. – 20 с.

11. *Дубицький Д. П.* Оцінка економічної безпеки підприємства при зовнішньоекономічній діяльності (на прикладі гірничодобувних підприємств) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Д. П. Дубицький. – Кривий Ріг, 2010. – 20 с.

12. *Іванова Н. С.* Оцінка ефективності системи економічної безпеки агропромислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Н. С. Іванова, 2011. – 20 с.

13. *Яременко О. Ф.* Механізм управління економічною безпекою машинобудівного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. Ф. Яременко. – Хмельницький, 2009. – 20 с.

14. *Близнюк А. О.* Ідентифікація загроз економічній безпеці підприємства / А. О. Близнюк // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 3. – Т. 3. – С. 43-49.

УДК 65.012.8 (477)

І. В. Больботенко

здобувач,

Університет економіки та права «КРОК»

Репутація як ключовий чинник впливу на інтерфейсну складову економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності

У статті розглянуто поняття «репутація» як ключовий чинник впливу на інтерфейсну складову економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності. Сформульовано ознаки втрати репутації за групами впливу зацікавлених сторін і показано вплив цього чинника на інтерфейсну складову економічної безпеки суб'єктів аудиту.

Ключові слова: економічна безпека, інтерфейсна складова економічної безпеки, репутація, загрози втрати репутації.